

Ruggesteun voor blessers. Tien tips

— Simon Klingen

Als ruggesteun voor blessers heb ik ‘Tien tips voor blessers’ uitgegeven. Een geplastificeerd A4-tje, met gaatjes voor een ophangtouw-tje, vooral bedoeld voor in de werkschuur. Aanleiding voor deze uitgave is dat ik zie dat blessers veelal alleen worden gelaten met hun werk. De begeleiding en ondersteuning is op veel plaatsen minimaal. Dat is jammer, want bij het blessen wordt in hoge mate bepaald hoe het bos zich zal ontwikkelen, alle beleidsnotities en beheersplannen ten spijt. In tegenstelling tot in de ons omringende

landen wordt in Nederland bleswerk veelal uitgevoerd door mensen die relatief laag in een organisatie werken. Zelfs de opzichters bij Staatsbosbeheer komen er door de zuigkracht van het kantoor niet meer aan toe. En dat terwijl het bos steeds gecompliceerder wordt: gemengd in soort en leeftijd, en veelal met een gemengde doelstelling. Op papier is de aansturing wel geregeld, maar vaak vervat in ingewikkelde instructies met veel getallen die weinig aanspreken bij de blessers. De ‘Tien tips voor de blessers’ zijn gebaseerd

op het concept van de toekomstbomen. Deze dunningsmethode is algemeen geaccepteerd, en is toe te passen bij uiteenlopende doelstellingen. Met behulp van de toekomstbomen is het bleswerk goed communiceerbaar. De ‘Tien tips voor de blessers’ zijn gratis verkrijgbaar bij onder andere Staatsbosbeheer en de Bosgroepen, maar zijn ook per e-mail te bestellen. Wat betreft de inhoud, houd ik me aanbevolen voor verbeteringen. ■

Simon Klingen, mooier@bos.nl

1) Werk altijd met toekomstbomen

Dat geeft inzicht in kwaliteiten en mengverhouding, het vergemakkelijkt het blessen en het helpt bij de communicatie met opdrachtgever, houthandel en publiek.

2) Voor het multifunctionele bos zijn er drie soorten toekomstbomen

Een toekomstboom is een boom die de toekomst in moet. Inheemse (meng-) boomsoorten, nestbomen, bomen met holtes en dergelijke zijn natuur-toekomstbomen (Tn). Voor de beleving zijn bijvoorbeeld markante bomen langs paden belevings-toekomstbomen (Tb). De bomen met houtwaarde zijn de productie-toekomstbomen (Tp). De mengverhouding van de soorten toekomstbomen is afhankelijk van de doelen. Stel vóór het kiezen van de toekomstbomen een prioriteitenlijstje op.

3) Toekomstbomen zijn niet heilig

Toekomstbomen zijn slechts hulpmiddel bij de selectie. Het is mogelijk dat eerder aangewezen toekomstbomen later komen te vervallen of worden geoogst. Inzichten en omstandigheden veranderen immers en ook toekomstbomen kunnen omwaaien.

4) Een bos is aan dunning toe als de toekomstbomen om ruimte vragen

Het percentage van de kroonomschik van de toekomstboom wat zich uit kan breiden is daarvoor de beste maat. Afhankelijk van onder andere stabiliteit en de boomsoort dient een toekomstboom na de dunning voor 50 - 75% vrij te staan.

5) Bos kan gesloten blijven tot het omslagpunt

Het omslagpunt is bereikt als over een stam lengte van ongeveer 2/5 van de te verwachten eindhoogte de takken zijn afgestorven. Kijk voor de te bereiken eindhoogte naar bomen in de omgeving. Soms is eerder ingrijpen nodig om mengboomsoorten veilig te stellen. Ga bij het omslagpunt de toekomstbomen aanwijzen.

6) Zorg bij grove den vóór 50 jaar voor een diepe kroon

Alles wat aan groen afsterft, komt er niet meer aan. Op later leeftijd gaat uitbreiding van de kroon bij grove den langzaam. Vanaf het omslagpunt dus blijven dunnen.

7) Wees bij de selectie van productie-toekomstbomen kritisch op de kwaliteit

Ga voor een ‘7 of hoger’. Loofhout wordt vooral gebruikt voor meubels en vloeren, en moet dus gaaf en noestvrij zijn. Het is zaak om al bij een lage diameter de takken kwijt te raken. Recht is bij loofhout minder van belang, omdat loofhout in korte stukken wordt verwerkt. Naaldhout moet vooral recht zijn, over lengtes van tenminste 5 meter.

8) De minimale afstand tussen toekomstbomen is 1 meter

Een gelijkmatige verdeling van de toekomstbomen is niet van belang. Bomen kunnen prima oud en dik worden met een niet perfect ronde kroon, denk aan laanbomen. Bomen moeten ‘ergens’ een kroon van 1 are (naaldbomen) à 1,5 are (loofbomen) kunnen vormen. Maximaal aantal toekomstbomen: loofbomen ca 70 per ha, naaldbomen ca 100 per ha.

9) Geen toekomstbomen te vinden?

Geen nood. Maak een gat of laat dat deel van de opstand juist ongedund. Dat geeft variatie in de bosstructuur. Laat je niet verleiden tot het kiezen van ‘matige’ bomen. Bij het kiezen van toekomstbomen geldt: bij twijfel doorlopen. Bij het kiezen van dunningsbomen geldt: bij twijfel blessen! Want:

10) Liever stevig dunnen en minder vaak

Het voordeel van deze regel is dat er minder vaak verstoring optreedt en minder beschadigde wegen. Bovendien is er een groter oogstvolume en minder kosten voor administratie, voorlichting, houtmeten en dergelijke. Het nadeel is dat er een tijdelijk verhoogd stormrisico is en enig aanwasverlies (in volume, niet in kwaliteit). Bij de meeste doelstellingen wegen deze nadelen niet erg zwaar.

Hieronder 4 reacties van deskundigen op de 'Tien tips voor blessters' van Simon Klingen.

De kracht zit 'm in de eenvoud

— Reijer Knol, Staatsbosbeheer

Reijer Knol is regionaal boscoloog bij Staatsbosbeheer in de nieuwe regio oost: Overijssel en Flevoland. Als boscoloog heeft Knol de taak om de kwaliteit van het bleswerk te bewaken. Het bleswerk wordt uitgevoerd door drie mobiele ploegen van 30 mensen. Verschillende districten van elk ca 5000 ha, maken gebruik van deze mobiele ploeg. In de meeste regio's van Staatsbosbeheer werkt het anders. Daar heeft elke beheerseenheid zijn vaste blesmensen. Eerder was Knol districtshoofd en in die functie bleste hij ook wel mee. De tien tips van Klingen hangen aan de muur op zijn kantoor.

“Allereerst herken ik in onze regio absoluut niet Klingen's beeld van de eenzame blesser. We houden elk jaar in mei/juni, als het loofhout in blad staat, per district een blesdag om de neuzen in dezelfde richting te krijgen. Dan bles ik zelf ook nog wel wat mee. Steekproefsgewijs controleren we in de loop van het seizoen samen met de blessters het werk en ook houden we een evaluatiebijeenkomst als de dunning is uitgevoerd. Juist daar wordt veel van geleerd. Het is nuttig en nodig om op deze manier de vinger aan de pols te houden. Blessters hebben

toch de neiging om van het ene in het andere door te schieten. Dan staat bijvoorbeeld als je zegt dat er best wat steviger gedund mag worden, in een keer de kroon 75 tot 100% vrij. En dat terwijl we de kroon niet meer dan 50% vrij willen hebben. Maar over het algemeen ben ik tevreden over het bleswerk. Bij ons wordt goed gedund.

We sturen de dunningen aan via ons bedrijfssturingssysteem. Dat lijkt voor de buitenstaander misschien ingewikkeld, maar voor de opzichter en de blesser is het dat niet. We werken met 'maatregelcriteria'. Opzichters en blessters hoeven die alleen maar uit te voeren. Een voorbeeld. Kom je loofhout tegen in naalddhout, dan moet je het loofhout bevoordelen als het vitaal is en een min of meer doorgaande spil heeft. Heeft het niet die doorgaande spil, dan mag je het bevoordelen.

We brengen variatie aan door te spelen met licht. Door verjongingsgaten de ene keer eens groter te maken en dan weer eens kleiner. Wij geven minimale (500 m³) en maximale waarden (3000 m³) aan, maar de opzichter beslist.

We werken bijna altijd met toekomstbomen. Met toekomstbomen voor productie, recreatie en natuur. Ik ben het met de tien tips van Klingen dan ook in grote lijn eens, maar voel wat tegenstrijdigs. Ik heb aan de ene kant behoefte om een aantal tips te nuanceren, maar realiseer me dat tegelijkertijd nu juist de kracht van de tien tips zit in de eenvoud.

Toch een paar nuances: op de klei werken we in principe hetzelfde als op het zand. Alleen in de jonge fase werkt het anders. Op de klei wordt es

wel 35 meter hoog. Zouden we het omslagpunt aanhouden, dan zouden we pas bij een takvrije stam van 14 meter beginnen met dunnen. We houden 8 meter takvrije stam aan. Dat betekent dat we bij ongeveer 18 à 20 jaar aan een eerste dunning beginnen. Ook beginnen we niet met een toekomstbomendunning. Er verandert nog zoveel. Op 30 jaar zou de helft van de geselecteerde bomen, die bij de eerste dunning zijn aangegeven, geen toekomstboom meer zijn. De eerste dunning doen we in de vorm van een hoogdunning. In feite kies je dan ook de beste bomen waar je een concurrent bij weghaalt, alleen markeer je ze niet.

Ik ben het van harte eens met tip 4: een bos is aan dunning toe als de toekomstbomen om ruimte vragen. Maar ik vind dat Klingen de toekomstbomen met 50 tot 75 % vrije kroonruimte wel erg vrij zet. Voor 75% vrijzetten mag wel een enkele keer, maar voor het merendeel houden wij het toch op 50% vrije kroonruimte. Zeker eik en fijnspar mogen niet boven de 50% vrije kroonruimte uitkomen. Onze ervaring is dat eik op te sterk vrijzetten reageert met grote kans op sterfte.

Verder vind ik dat Klingen hoge aantallen toekomstbomen aanhoudt. Voor naalddhout vind ik 100 per ha erg veel. Wij rekenen voor lariks 60 à 70 toekomstbomen per ha, voor douglas 70 tot 80 en voor grove den 90 en voor fijnspar juist hoger: 125 per ha.

Tot slot hecht ik bij loofhout aan geleidelijk dunnen. Klingen's tip 10 'Liever stevig dunnen en dan minder vaak' deel ik dan ook niet. Al begrijp ik heel goed waarom hij dit stelt" ■

Niets nieuws, maar wel veel goeds

— Peter Stouten, Bosgroep Noord-Nederland

Peter Stouten werkt sinds 1990 bij de Bosgroep Noord-Nederland. De Bosgroep Noord-Nederland is een coöperatieve vereniging van boscigenaren waarin 320 eigenaren met in totaal 32.200 hectare bos en natuur zijn vertegenwoordigd. Aanvankelijk bleste Stouten elk jaar tientallen hectaren zelf, tegenwoordig wordt alle bleswerk uitbesteed.

“Ik heb bijna altijd gewerkt met toekomstbomen. Een enkele keer kwam ik door een combinatie van gemakzucht en overmoed wel eens in de verleiding om het aanwijzen van de toekomstbomen achterwege te laten. Meestal volgde kort daarop de gang naar de kofferbak van de auto om de grote bol paktouw alsnog aan te spreken. Met daarbij de stem van mijn leermeester Jan Sevenster in het achterhoofd: “Toch eerst maar even touwtjes hangen!” Het werken met toekomstbomen geeft zoveel meer houvast en doelgerichtheid aan de dunning. Na het aanwijzen van toekomstbomen is het bleszen een fluitje van een cent. De gemaakte keuze is bovendien veel makkelijker uit te leggen aan de boscigenaar. Zonder toekomstbomen ontstaat in veel gevallen discussie over bijna elke gebleste boom.

Helaas kom ik de laatste jaren niet meer aan het bleszen toe. Alle bleswerk wordt uitbesteed. Als noodgreep heb ik een paar jaar geleden het technisch personeel van de verschillende Bosgroepen uitgenodigd om twee dagen te komen bleszen in een landgoed in Drenthe. Dat was een succes. Het weer eens zelf bleszen en vooral om dat samen met collega's te doen werd door eenieder als zeer positief ervaren.

En dan zijn er nu de tips van Simon Klingen. Een overeenkomst tussen zijn tips en die andere Tien Grote Levenstips dringt zich op: het is niets nieuws, maar het bevat veel goeds. In grote lijnen kan ik me goed vinden in zijn tips voor de blesser. Een aantal ervan is weliswaar kort door de bocht, niet alle tien zijn even helder en veel ruimte voor nuances is er niet. Bij

elke tip zijn wel kantekeningen te plaatsen. Maar het gaat mij om de grote lijn: hebben blessters iets aan deze tips? De ervaren blessters aan wie ik werk uitbesteed, zitten er niet om verlegen. Zij krijgen per object een blesinstructie en hebben daar voldoende houvast aan. Vaak wordt er geblest zonder eerst toekomstbomen aan te wijzen. Desondanks wordt er uitstekend werk geleverd.

Simon Klingen schetst een beeld van een ander type blesser: onderdeel van een grote organisatie, aan zijn lot overgelaten en niet goed toegerust voor zijn taak. Als dit beeld de werkelijkheid ook maar benadert, dan lijkt mij het effect van dit goed bedoelde ruggesteuntje niet toereikend. Een goede opleiding lijkt mij dan wel het minste. Er zijn overigens verschillende bureaus die dat heel goed kunnen! Maar ook met enige regelmaat samen met collega's bleswerk verrichten, kan zeer leerzaam zijn.

Klingens lijstje kan ik met nog wel 90 tips uitbreiden!

— Rob Philipsen, Gemeente Epe

Rob Philipsen is al meer dan twintig jaar beheerder van de gemeentebossen in het Gelderse Epe. Hij beheert 775 ha bos, aangelegd rond 1930. Ondanks het toenemende kantoorwerk blest Philipsen nog altijd zelf.

En een andere grote lijn. Leiden de tien tips tot mooi bos? Je hoort tegenwoordig wel dat alle bos door het dunnen weer hetzelfde wordt. Die vrees heb ik niet. Dat komt doordat in elk bos een aantal factoren verschillend is en blijft. Zo zijn er grote verschillen in de uitgangssituatie, de groeiplaats en het huidige bostype. Vervolgens zullen verschillende beheerders er ieder een eigen invulling aan geven en eigen accenten leggen. Tot slot zijn er natuurlijk ook nog eigenaren en beheerders die wars zijn van welke tip dan ook die volstrekt hun eigen koers varen.”■

“Klingen zegt terecht dat de blesser een belangrijke schakel is om de doelstellingen van het bosbeheer te realiseren. Bleszen is complex werk. Een blesser moet gedegen vakkennis hebben. Dat knelt tegenwoordig door het ontbreken van voldoende opleidingsniveau. Zo ontbreekt vaak kennis van de verschillende groeiritmes van boomsoorten en is er weinig kennis om een hoge houtkwaliteit te telen. Als blesser kom ik in het bos veel vragen tegen. Wat doe ik in de randen? Wat doe ik met dood hout? Zal ik de lanen vrijstellen? Wat doe ik met archeologische elementen, houttopslag, stamrot, struiken etc., etc., etc. Ik heb geen ingewikkelde beschrijving nodig, ik heb in mijn hoofd hoe ik het bos er uit wil laten zien. Mijn belangrijkste wensen zijn

variatie in houtsoort en leeftijd, een hoge houtkwaliteit, hoge bijgroei en stabiliteit. Ik kijk daarbij altijd naar wat het bos te bieden heeft en probeer zoveel mogelijk de natuurlijke processen te volgen.

Om het bleswerk goed uit te voeren kom je er niet met een aantal tips. De materie is hiervoor te complex en het aantal 'ijkpunten' te groot. Ik blijf daarom kijken wat het bos en de bosontwikkeling mij biedt. Ik ben daarin een grote fan van een zekere Johannes Geurken (1886-1953). Ik citeer: "De boschbouwer moet niet te ver van de natuur afdwalen want dit geeft maar al te dikwijls aanleiding tot mislukkingen en tegenslagen" (Geurken, ca. 1944).

En: "De opbouw van een boscomplex, eist grote toewijding en scherpe opmerkingsopgave van den beheerder. De dagelijkse beheerder moet steeds gebruik maken van verschillende bijkomende omstandigheden, zoals grondverschillen, mooie uitzichten, etc. etc. om een

jonge ontginning aantrekkelijk te maken" (Geurken juni 1947).

Maar ik ben ook een fan van de toekomstbomenmethode. Ik ondersteun dan ook van harte Klingen's eerste drie tips over de toekomstbomen. Deze manier van bleszen dwingt je om aandacht te geven aan houtkwaliteit, mengingen, natuurfunctie etc. Bovendien geeft het je tijdswinst bij toekomstige dunningen!! Een voordeel wat nog erg onderschat wordt! Ik ben het niet eens met Klingen's tip 5: Bos kan gesloten blijven tot het omslagpunt. Werken met het omslagpunt is een hulpmiddel, maar je moet erbij blijven opletten. Bij de ene soort, bijvoorbeeld beuk, gaat het maken van een diepe kroon makkelijker dan bij de andere soort, bijvoorbeeld grove den. Als het jonge bos

in menging is, en je wilt de menging behouden, zul je soms eerder moeten ingrijpen.

Omdat ik beheer op kwaliteitshout, wijs ik toekomstbomen aan voor het omslagpunt. Ik snoei deze toekomstbomen op als het takhout over een lengte van 6 tot 7 meter is afgestorven. Ik hecht aan matig en regelmatig dunnen. De tip 'Liever stevig dunnen en minder vaak' onderschrijf ik niet. Omdat ik op kwaliteitshout beheer, geef ik liever veel aandacht aan een gelijkmatige jaarringopbouw. Ik wil met het bleszen vooral niet te sterk ingrijpen, om zo onder andere losringigheid van het hout te voorkomen. ■

Niet te zwaar dunnen in de hele opstand

— Ronald Buiting, adviseur

Ronald Buiting heeft een eigen adviesbedrijf in bos en natuurbeheer met drie medewerkers. Naast het maken beheerplannen en visies en het geven van cursussen behoort ook het uitvoeren van bleswerk tot zijn reguliere werk.

"Ik heb de tips van Simon Klingen met genoeg gelezen. Ik vind het een prima initiatief. Er kan op veel plaatsen nog veel beter geblest worden. Ik hoop dat de tips door veel bleszers en bosbouwers worden gelezen en toegepast. Ik heb echter wel moeite met het zwaar dunnen van een hele opstand, wat Klingen propageert en in het geïntegreerde bosbeheer tegenwoordig gebruikelijk is. Het valt me op dat de maatregelen steeds over de hele oppervlakte van een afdeling worden uitgevoerd. Dat zie je ook bij het aanwijzen van toekomstbomen. Nog altijd wordt uitgegaan van 70 (loof) tot 100 (naald) toekomstbomen per ha. Aantallen die gebaseerd zijn op de gedachte dat de kronen in de boomfase uiteindelijk de hele hectare zullen vullen. En dat willen we met geïntegreerd bosbeheer eigenlijk niet: we sturen juist op meer structuur, dus meer afwisseling in hoog en laag, oud en jong, open en dicht.

Blijkbaar is ook binnen het geïntegreerde bosbeheer het vlaktegewijze denken nog (steeds) niet verlaten. Afdeling 17c wordt nog steeds als 17c behandeld en er ontstaat geen bosstructuur. En dat is jammer want het kan ook anders.

Het begint met het kiezen van de toekomstbomen. Ik vind het van groot belang dat er toekomstbomen zijn in alle ontwikkelingsfasen van het bos. Dus als een verjongingsgroep het omslagpunt bereikt, wijs ik ook daar weer toekomstbomen aan. Ik wil een gespreidde opbouw van toekomstbomen zowel in diameter als in soort. En dus niet per vak, maar binnen een opstand. Een gezonde (=passend bij de doelstelling) stamtaldiameterverdeling. Ik wil op weg naar een duurzame structuur. Een gelijkmatige verdeling van de toekomstbomen is daarbij niet van belang en zelfs onwenselijk. Bomen kunnen prima oud en dik worden met een niet perfect ronde kroon, denk aan laanbomen. Bomen moeten 'ergens' een kroon van 1 are (naaldbomen) à 1,5 are (loofbomen) kunnen vormen. Ik zou nooit meer dan 60 toekomstbomen aanwijzen en dan nog maar 20/(30) per leeftijdsklasse/diameterklasse. Dus zeker niet 60 bomen aanwijzen in de hoofdopstand.

Ik ben het zeer eens met tip 9. Als er geen goede toekomstbomen te vinden zijn, dan dat deel van de opstand juist ongedund laten. Maak die groep dan vooral ook niet te klein, zodat daar geen verjonging komt, en let dan ook op randinvloeden, vooral bij schaduwboomsoorten als douglas en beuk.

Simon Klingen vindt dat na dunning een toekomstboom 50-75 % vrij moet staan. Daar ben ik het niet mee eens! Je moet sowieso niet voor alle soorten van hetzelfde percentage uitgaan. De corsicaanse den zet ik 75 tot 100% vrij, de fijnspar slechts 15 tot 25%. Ik hanteer een lijstje met percentages per boomsoort, die ook nog eens per regio verschillen. Zo kan de fijnspar in Drenthe sterker worden vrijgezet dan in Brabant, doordat de luchtvochtigheid in Drenthe hoger is dan in Brabant. Samengevat vind ik dat we meer moeten denken in eco-eenheden. Dat we meer moeten variëren en dan vooral groepsgewijs. Dat we steeds verschillende maatregelen in moeten zetten: groepsgewijs lichten, dicht houden, verjongingsgat maken, zwaar dunnen, matig dunnen, scherm. Pas dan bereiken we de gewenste structuurvariatie!" ■